

**UNIwersytet Warszawski
Wydział Nauk Politycznych i Studiów
Międzynarodowych**

Igor Dobrzeniecki

Hybrydowy system polityczny Kenii

STRESZCZENIE ROZPRAWY

Warszawa 2020

Temat, cele badań i przyjęte hipotezy

Rozprawa pt. *Hybrydowy system polityczny Kenii* powstała w następstwie badań nad specyfiką systemu politycznego Republiki Kenii. Kenia jest państwem, którego społeczeństwo składa się z wielu segmentów społecznych, w których członkostwo opiera się na podstawach askryptywnych i kulturowych. Podstawowe rodzaje tak rozumianych segmentów w Kenii to grupy etniczne (np. Kikuju, Luja, Kalendżin, Luo i Kamba) i wspólnoty religijne (zwłaszcza chrześcijaństwo i islam). Większość członków tych segmentów zamieszkuje w sposób spójny konkretne regiony Kenii.

Spółeczeństwa wielosegmentowe często określane są w piśmiennictwie mianem społeczeństw głęboko podzielonych (ang. *deeply divided society*) z powodu istnienia w nich konfliktów w relacjach między tworzącymi je segmentami (termin A. Lijpharta) oraz między nimi a władzą centralną. Konflikty te powstają często na podłożu asymetrycznego dostępu segmentów do dóbr politycznych i ekonomicznych. Ograniczaniu konfliktów i, w konsekwencji, osiąganiu wyższego poziomu stabilności politycznej służą systemy polityczne typu *power-sharing*¹ (ang. *power-sharing political system, power-sharing system*). W systemach tych następuje bowiem zmniejszenie koncentracji władzy i czerpania z niej korzyści przez jakiś dominujący wielkością i (lub) siłą segment dzięki dopuszczeniu do udziału w rządzeniu i procesach decyzyjnych elit politycznych wywodzących się z możliwie największej liczby segmentów. Służą temu specyficzne instytucje (rozumiane jako zespoły reguł) odnoszące się bezpośrednio lub pośrednio zwłaszcza do kwestii ustanawiania i funkcjonowania egzekutywy, legislatury, partii politycznych, systemu wyborczego, struktury terytorialnej i decentralizacji. Systemy typu *power-sharing* zostały wprowadzone m.in. w Belgii, Bośni i Hercegowinie, Burundi, Indonezji, Kenii, Libanie, Malezji, Nigerii, Sudanie Południowym.

W literaturze przedmiotu przez lata przeciwstawiano sobie dwa klasyczne modele systemów politycznych typu *power-sharing* – konsocjonalizm i centrypetalizm. Istotę konsocjonalizmu można ująć w założeniu, że w warunkach społeczeństwa głęboko podzielonego, poszczególne segmenty, aby mieć realny udział w procesach decyzyjnych powinny jako swoiste grupy interesów posiadać odrębną reprezentację we władzy państwowej. W rezultacie, o interesy segmentów mogą dbać zwłaszcza takie instytucje konsocjonalne, jak: wielka koalicja, tworzona zwłaszcza przez partie segmentowe (np. etniczne, religijne); autonomia kulturalna (i terytorialna)

¹ W rozprawie i streszczeniu konsekwentnie używany jest powszechnie stosowany w piśmiennictwie międzynarodowym termin *power-sharing*. Jego polski odpowiednik, *współrządzenie*, nie zyskał popularności w polskiej literaturze przedmiotu.

segmentów; proporcjonalność, zwłaszcza w wyborach, dostępie do stanowisk rządowych i w instytucjach publicznych; oraz weto mniejszości

Z kolei centrypetalizm ma zapewniać udział we władzy członkom różnych segmentów, lecz na płaszczyźnie instytucji ponadsegmentowych, które mają kreować integrujące zachowania polityczne w poprzek podziałów segmentowych, nie między instytucjonalnie ugruntowanymi segmentami, lecz między ich członkami. Za główne instytucje centrypetalne uznawane są w piśmiennictwie: partie ponadregionalne i ponadetniczne; struktura terytorialna dzieląca duże segmenty na części, aby zamieszkiwały one kilka regionów administracyjnych oraz ustanawiająca regiony wielosegmentowe; wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich (tj. konieczność uzyskania wysokiego poparcia w większości regionów administracyjnych); stosowany w wyborach do parlamentu wymóg tzw. głosowania preferencyjnego lub wielosegmentowych list wyborczych, zachęcający do głosowania w poprzek podziałów segmentowych (ang. *vote-pooling*).

Ojcowie teorii *power-sharing*, w tym konsocjonalista Arend Lijphart i centrypetalista Donald L. Horowitz, nie interesowali się szerzej możliwością wprowadzania instytucji obu modeli w ramach tego samego systemu politycznego. Tymczasem np. w dwóch państwach należących do najludniejszych w świecie – Nigerii i Indonezji zbudowany został w ciągu ostatnich kilkadziesiąt lat inny typ *power-sharing*, tzw. hybrydowe *power-sharing*, w którym wykorzystano niektóre instytucje centrypetalne oraz konsocjonalne. Badacz systemów typu *power-sharing* Krzysztof Trzeciński sformułował, głównie na podstawie studiów przypadków tych dwóch państw, następujące podstawowe założenia koncepcyjne hybrydowego *power-sharing* (HPS): 1) w HPS łączone są instytucje różnych modeli *power-sharing*, w tym zwłaszcza centrypetalizmu i konsocjonalizmu; 2) HPS zwykle jest kształtowany wówczas, gdy sam centrypetalizm lub konsocjonalizm nie jest wystarczający dla osiągnięcia i (lub) trwania stanu stabilności politycznej; 3) w HPS łączenie instytucji różnych modeli *power-sharing* służy uzyskaniu stabilności politycznej wówczas, gdy instytucje te nie stoją w sprzeczności; 4) w HPS znaczenie instytucji centrypetalizmu i konsocjonalizmu ma charakter asymetryczny, co oznacza, że jeden z tych modeli ma charakter dominujący; 5) teoria HPS nie ustala „z góry”, które instytucje niedominującego modelu *power-sharing* i w jakiej liczbie mają być dodane do dominującego modelu *power-sharing* – najważniejsze jest bowiem to, aby instytucje odmiennych modeli PS nie stały ze sobą w sprzeczności i aby przyczyniały się do uzyskania stabilności politycznej w wielosegmentowym państwie.

Na mocy nowej konstytucji z 2010 roku hybrydowe *power-sharing* wprowadzone zostało również w Kenii. Połączenie w systemie politycznym Kenii instytucji centrypetalnych i

konsocjonalnych nastąpiło w wyniku doświadczenia krwawymi konfliktami (między)etnicznymi, prowadzącymi do destabilizacji sytuacji politycznej. Najpoważniejsze erupcje tych konfliktów nastąpiły między 1992 a 1997 rokiem oraz w latach 2007-2008. U podłoża tych konfliktów leżały znaczące dysproporcje w dostępie do dóbr politycznych i ekonomicznych między grupami etnicznymi, co oznacza, że część grup etnicznych miała pozycję dominującą, a nawet niemal monopolistyczną w polityce, podczas gdy inne były marginalizowane. Frustracja wśród członków grup wykluczanych była wykorzystywana przez polityków do mobilizacji etnicznej i niejednokrotnie prowadziła do wybuchu konfliktów.

W tym kontekście celami badań stały się: identyfikacja funkcjonujących w Kenii instytucji politycznych odmiennych modeli systemów politycznych typu *power-sharing* oraz stwierdzenie, czy ustanowienie hybrydowego *power-sharing* przyczyniło się do uzyskania wyższego poziomu stabilności politycznej. Ponadto celem badań było zweryfikowanie sposobu, w jaki instytucje polityczne pochodzące z dwóch przeciwstawnych na płaszczyźnie teoretycznej modeli *power-sharing* uzupełniają się w celu ograniczania konfliktów.

Na początku badań została przyjęta następująca hipoteza główna (hipoteza nr 1): implementacja w Kenii instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych, kształtujących hybrydowy system polityczny typu *power-sharing*, zaowocowała poprawą poziomu stabilności politycznej². Sformułowane zostały również następujące hipotezy pomocnicze: (hipoteza nr 2) wpływ na poprawę poziomu stabilności politycznej w Kenii miały również czynniki pozasystemowe³; (hipoteza nr 3) mimo przeobrażeń systemu politycznego, rywalizacja polityczna w Kenii oparta jest w dalszym ciągu na partykularyzmach etnicznych i polityzacji etniczności.

Ramy czasowe badań obejmują okres historii Kenii począwszy od momentu rozpoczęcia działalności Imperialnej Brytyjskiej Kompanii Afryki Wschodniej (*Imperial British East Africa*

² Termin „stabilność polityczna” w szerokim znaczeniu bywa definiowany jako sytuacja, w której istnieją trwałe i niepodlegające zbyt częstym zmianom rządy, posiadające pewien rodzaj legitymacji oraz funkcjonujące w warunkach: braku przemocy wewnętrznej, niskiego poziomu napięć społecznych i zachowania porządku publicznego; rządów prawa, silnych mechanizmów konstytucyjnych i rozliczalności władzy; kompetentnych, efektywnie działających i otwartych na potrzeby obywateli instytucji państwowych; braku strukturalnych zmian, które wiążą się z przemocą i załamaniem działania instytucji państwowych oraz rządów prawa; niskiego poziomu korupcji oraz klimatu biznesowego, sprzyjającego rozwojowi przedsiębiorczości i inwestowaniu. Tak pojmowana stabilność polityczna jest ideałem, którego osiągnięcie jest zwykle bardzo trudne i czasochłonne. W konsekwencji, na potrzeby badań przyjęte zostało odnoszące się do państw wielosegmentowych, spotykane w piśmiennictwie węższe rozumienie terminu „stabilność polityczna” jako stan istnienia pokoju dzięki ograniczeniu konfliktów w relacjach między segmentami i (lub) między segmentami a władzą państwową. Za: K. Trzcinski, *Czym jest stabilność polityczna państwa?*, „Przegląd Politologiczny” 2015, nr 2, s. 44–45.

³ Pod pojęciem czynników pozasystemowych rozumiem czynniki niezwiązane bezpośrednio z rodzajem systemu politycznego funkcjonującego w Kenii.

Company – IBEAC) w 1888 r. i tym samym początku brytyjskiej kolonizacji Afryki Wschodniej oraz okres niepodległej Kenii aż do 2018 roku.

Metody i techniki badawcze

W badaniach wykorzystane zostały szeroko stosowane w politologii metody i techniki. Do badania systemów politycznych stosuje się metodę systemową, zaproponowaną przez Davida Estona lub Gabriela Almonda i Bingham Powella. Takiej właśnie analizie został poddany kenijski system polityczny wraz z uwzględnieniem instytucji typu *power-sharing*. Dokonując analizy systemowej, zwraca się uwagę na mechanizmy grupowego uczestnictwa w polityce – w tym przypadku wszystkich grup etnicznych (i reprezentujących je elit politycznych) oraz partii politycznych – i kładzie się szczególny nacisk na dynamiczny charakter tych mechanizmów, stąd przydatność tej metody dla przeprowadzonych badań. Analiza systemowa ma szczególne znaczenie przy badaniu instytucji *power-sharing*, ponieważ pozwala zrozumieć, dlaczego zostały one implementowane. Tak zwanymi wejściami są zewnętrzne i wewnętrzne żądania zmian systemu lub dążenia do modernizacji i demokratyzacji, prowadzące do wdrażania instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych modeli *power-sharing*. Są to również czynniki będące w istocie pokłosiem pewnych ważnych wydarzeń, na przykład konfliktów etnicznych. Tak zwaną konwersją wewnątrzsystemową jest przetwarzanie żądań zewnętrznych i wewnętrznych oraz celów politycznych na ostateczny kształt danej instytucji na tzw. wyjściu. Otoczeniem systemu są wszystkie grupy etniczne w Kenii oraz występujące między nimi relacje, a także: kenijskie partie polityczne, grupy interesów, organizacje społeczeństwa obywatelskiego oraz organizacje międzynarodowe. Wyjściami są natomiast decyzje głównych organów władzy politycznej prowadzące do implementacji instytucji hybrydowego systemu politycznego. Sprzężeniem zwrotnym jest zaś zmiana lub zanik żądań na wyjściu, powstałe wskutek implementacji oraz wpływu funkcjonowania danej instytucji hybrydowego *power-sharing*.

Z kolei metoda historyczna znalazła zastosowanie zwłaszcza w części badań dotyczących historii politycznej Kenii. W ramach metody historycznej przyjęty został jej podtyp genetyczny. Ten podtyp metody historycznej jest wykorzystywany na potrzeby wyjaśnienia działań podejmowanych jeszcze przez brytyjskich kolonizatorów, prowadzących do powstania zjawiska polityzacji etniczności w Kenii. Zalety oraz efekty polityczne zjawiska polityzacji etniczności spowodowały jego utrwalenie i obecność w niepodległym już państwie kenijskim, co doprowadziło ostatecznie do sytuacji, w której podziały etniczne obecne są w większości sfer

funkcjonowania państwa, a zwłaszcza w polityce, w ramach której wykorzystywane są do walki politycznej. Podtyp genetyczny znalazł zastosowanie również w analizach decyzji wydawanych przez organy władzy w Kenii, a także w badaniach postaw wobec określonych problemów. Warto zaznaczyć, że w Kenii funkcjonuje prezydencki system rządów, zatem proponowana metoda została użyta do analizy polityki kolejnych prezydentów tego państwa.

Następnym podtypem metody historycznej jest podtyp materialistyczny, który znalazł zastosowanie w badaniu pewnych zjawisk, wydarzeń i procesów w historii politycznej Kenii, ewoluujących pod wpływem określonych czynników.

Ze względu na to, że przedmiotem prowadzonych badań są instytucje hybrydowego systemu politycznego rozumiane jako zbiory reguł, zastosowana została również metoda analizy instytucjonalno-prawnej w analizie aktów i przepisów prawnych, które regulują istnienie i działanie poszczególnych elementów kenijskiego systemu politycznego i były podstawą do implementowania formalnych instytucji *power-sharing*. W tym przypadku są to: Konstytucja Kenii z 2010 roku i wcześniejsza ustawa zasadnicza z 1969 roku (w zdecydowanie mniejszym stopniu) wraz z nowelizacjami, *National Accord and Reconciliation Act* z 28 lutego 2008 roku, a także szereg aktów normatywnych regulujących badane obszary poszczególnych dziedzin działania państwa. Analiza instytucjonalno-prawna została zastosowana do badań funkcjonowania i oddziaływania poszczególnych instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych na system polityczny.

W badaniach została również wykorzystana metoda porównawcza. Służy ona głównie do porównywania konkretnych instytucji centrypetalnych oraz konsocjonalnych pod kątem zamierzonych funkcji oraz faktycznej roli odgrywanej w systemie w kontekście potrzeby ograniczania konfliktów w relacjach między segmentami.

Rodzaje źródeł

W badaniach wykorzystana została dostępna literatura: zarówno źródła pierwotne, jak i wtórne. W przypadku źródeł pierwotnych są to: Konstytucja Kenii z 2010 roku oraz wcześniejsza ustawa zasadnicza z 1969 roku wraz z nowelizacjami, *National Accord and Reconciliation Act* z 28 lutego 2008 roku, a także różne akty normatywne regulujące zwłaszcza prawo wyborcze i prawo o partiach politycznych.

Z kolei źródła wtórne obejmują zarówno monografie, rozdziały w pracach zbiorowych, jak i – najczęściej – artykuły naukowe. Zdecydowana większość tych prac została opublikowana w

języku angielskim. Znaczną część źródeł wtórnych stanowią najnowsze dostępne prace naukowe. Wykorzystane w rozprawie źródła wtórne można podzielić na kilka kategorii. Pierwsza dotyczy kwestii teoretycznych poświęconych zarówno problematyce etniczności, konfliktowi etniczemu, jak i systemom politycznym oraz zagadnieniu państwa wieloetnicznego. Druga kategoria prac traktuje o historii politycznej, społeczeństwie i polityce Kenii. Trzecia kategoria dotyczy *stricte* analizowanej tematyki *power-sharing*: teorii *power-sharing*, jak i konkretnych modeli oraz ich funkcjonowania w danych przypadkach. Czwarta kategoria odnosi się konkretnie do Kenii, a mianowicie do zidentyfikowanych przypadków instytucji *power-sharing* w systemie politycznym oraz ich działania i przyczyniania się do łagodzenia napięć międzyetnicznych. W badaniach zostało również wykorzystanych wiele prac badaczy afrykańskich, zwłaszcza kenijskich, odnoszących się do analizowanych kwestii. Przydatne były też artykuły w encyklopediach naukowych dotyczące konkretnej dziedziny nauki lub danego problemu badawczego. Są to głównie encyklopedie branżowe wykorzystywane w celu syntetycznego objaśnienia określonego pojęcia, zjawiska oraz procesu. Kolejny rodzaj źródeł wtórnych to artykuły prasowe oraz wszelkie pozostałe publikacje medialne dotyczące m.in. najważniejszych wydarzeń we współczesnej historii Kenii. Należą do nich artykuły w języku angielskim lub polskim. Można podzielić je na dwie grupy. Pierwsza to publikacje z mediów kenijskich, zwłaszcza gazet, radia i telewizji. Na drugą grupę składają się publikacje z mediów światowych, głównie zachodnich. Istotnym źródłem wtórnym w badaniach stały się mapy Kenii, przedstawiające rozmieszczenie głównych grup etnicznych i religijnych, rozkład głosów w wyborach, miejsca występowania konfliktów oraz klasyczne mapy podziału administracyjnego tego państwa w różnych okresach. W badaniach zostały wykorzystane również dane liczbowe dotyczące przede wszystkim wyników wyborów prezydenckich, parlamentarnych oraz do organów władzy lokalnej. Są to także dane statystyczne dotyczące populacji Kenii i jej struktury etnicznej oraz religijnej.

Struktura rozprawy

Na główną treść rozprawy składają się: wstęp, 5 rozdziałów, obejmujących podrozdziały (w niektórych przypadkach podzielone dla klarowności na mniejsze części) i zakończenie.

Dwa początkowe rozdziały rozprawy mają charakter teoretyczny. Ich celem jest wyjaśnienie problematyki badawczej oraz podstawowych pojęć. W rozdziale pierwszym analizowana jest teoria systemów politycznych oraz *power-sharing*, w tym odrębnie jego modele: centrypetalizm, konsocjonalizm i model hybrydowy. W rozdziale drugim dokonana została analiza

innych kategorii teoretycznych badań, które odnoszą się do *power-sharing* jako szczególnego typu systemu politycznego państw wieloetnicznych. Poddano analizie pojęcia ważne dla tego systemu, takie jak: etnos, etniczność i grupa etniczna; państwo wieloetniczne; konflikt etniczny, a także wyjaśniona została specyfika etniczności w Afryce Subsaharyjskiej.

Przedmiotem analiz zawartych w rozdziale trzecim są czynniki warunkujące proces wykrystalizowania się hybrydowego *power-sharing* w Kenii, sytuacja etniczna i polityczna Kenii, w tym zmiany w jej systemie politycznym, prowadzące do implementacji instytucji *power-sharing*. Analizy te stanowią punkt odniesienia dla badań nad hybrydowym systemem politycznym w Kenii, zwłaszcza instytucjami *power-sharing*, typowymi zarówno dla modelu konsocjonalnego, jak i centrypetalnego. W rozdziale tym dokonana została również analiza specyfiki etniczności w Afryce Subsaharyjskiej na przykładzie Kenii oraz omówiona została historia polityczna Kenii, tak w czasach kolonialnych, jak i w okresie niepodległego państwa aż po czasy współczesne.

Rozdział czwarty zawiera analizę kenijskiego systemu politycznego. Każdy ze składających się na ten rozdział podrozdziałów jest poświęcony poszczególnym elementom tego systemu w odniesieniu do zidentyfikowanych instytucji *power-sharing* oraz kwestii etniczności w Kenii.

Najważniejszy w całej rozprawie rozdział piąty poświęcony jest konkretnym instytucjom *power-sharing* – centrypetalnym lub konsocjonalnym – obecnym w systemie politycznym Kenii. Zostały w nim przeanalizowane takie płaszczyzny każdej z instytucji, jak: ich implementacja, rola w systemie oraz funkcjonowanie. Ponadto w rozdziale tym dokonana została ocena wpływu tych instytucji na ograniczanie konfliktów w relacjach między segmentami w Kenii.

W zakończeniu zostały przedstawione wnioski sformułowane na podstawie przeprowadzonych analiz, w tym zwłaszcza weryfikujące przyjęte hipotezy, a także została sformułowana ocena funkcjonowania zidentyfikowanych instytucji hybrydowego *power-sharing* w Kenii.

Główne wnioski

Na podstawie przeprowadzonych badań, wykazano, że kenijski hybrydowy system polityczny typu *power-sharing* charakteryzuje się trzema elementami. Po pierwsze, w jego ramach funkcjonują instytucje należące do dwóch różnych, mających odmienne podstawy koncepcyjne modeli *power-sharing*. Po drugie, dominującą rolę pełnią instytucje centrypetalne, co oznacza że

hybrydowość systemu ma charakter asymetryczny. Po trzecie, w Kenii następuje zazębianie się niektórych instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych.

Wśród instytucji centrypetalnych zidentyfikowane zostały: wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich, specjalna struktura terytorialna (składająca się w większości z hrabstw o charakterze centrypetalnym), ponadregionalne i ponadetniczne partie polityczne, a także instytucja dodatkowa – tzw. *vote-pooling* (w postaci wymogu wielosegmentowych partyjnych list wyborczych). W Kenii funkcjonuje również instytucja centrypetalna, która nie jest w literaturze przedmiotu uznawana za podstawową dla centrypetalizmu, ale w pełni mieści się w jego założeniach koncepcyjnych – wymóg wielosegmentowego charakteru gabinetu. Natomiast wśród kenijskich instytucji konsocjonalnych zidentyfikowano: autonomię kulturową segmentów, proporcjonalność w zatrudnianiu członków grup etnicznych w instytucjach publicznych (jako zamierzony ideał) i organach bezpieczeństwa, oraz gabinet tzw. wielkiej koalicji (działający w latach 2008–2013), a także dwie instytucje, które mieszczą się w założeniach koncepcyjnych konsocjonalizmu: wymóg odmiennego pochodzenia etnicznego prezydenta i wiceprezydenta oraz segmentowe jednostki administracyjno-terytorialne (w postaci hrabstw etnicznych).

Pierwszą i zarazem najstarszą instytucją centrypetalną w Kenii jest wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich. Wymóg ten jest uzupełniany przez dorozumianą na podstawie art. 130 konstytucji, instytucję konsocjonalną, jaką jest wymóg odmiennego pochodzenia etnicznego prezydenta i wiceprezydenta, *de facto* mający zastosowanie już na etapie kampanii wyborczej i kandydowania na te urzędy. Fakt wzajemnego uzupełniania się tych instytucji wskazuje nie tylko na hybrydowość całego systemu politycznego Kenii, ale również i hybrydowość samych instytucji *power-sharing*, w wypadku władzy wykonawczej pochodzących z odmiennych koncepcyjnie modeli *power-sharing*. Centrypetalny wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich nie przyniósł do tej pory pożądanego efektu stabilizującego sytuację polityczną. Instytucja ta istnieje w Kenii od 1992 roku. Symptomatyczna była już sama implementacja tej instytucji do systemu politycznego Kenii, która miała stanowić – ponownie wbrew teorii – narzędzie utrzymania władzy przez rządzące w latach 90. XX wieku w Kenii elity, powiązane z prezydentem D. Moim i czerpiące z tego tytułu korzyści. W dalszym ciągu osoba piastująca urząd prezydenta jest kojarzona głównie z jedną, konkretną grupą etniczną, a urząd ten nie ma *de facto* charakteru panetnicznego, jaki, dzięki zastosowaniu wskazanego wymogu, powinien, zgodnie z założeniami centrypetalizmu, uzyskać. Same sojusze polityczne są pewnego rodzaju kontynuacją tych, które miały już miejsce w historii Kenii. Aby spełnić wymóg

terytorialnego rozłożenia głosów, wciąż stosowany jest klientelizm etniczny. Z uwagi na zachowane w konstytucji Kenii z 2010 roku rozbudowane kompetencje prezydenta (ważne zwłaszcza, gdy parlament jest zdominowany przez partię będącą jego zapleczem politycznym), batalia o ten urząd jest najbardziej zaciekle i jednocześnie emocjonująca dla obywateli, co po części stanowi podłoże okołowyborczych napięć między grupami etnicznymi. Niemniej jednak centrypetalny wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich w połączeniu z konsocjonalnym wymogiem odmiennego pochodzenia etnicznego prezydenta i wiceprezydenta wprowadził do kenijskiego życia politycznego kilka pozytywnych efektów. Przede wszystkim doprowadził do pojednania i wejścia w sojusz polityczny niektórych grup etnicznych (z jednej strony Kikuju-Kalendzin, a z drugiej Luo-Kamba) poprzez wspólny start w wyborach, a w przypadku wygranej, również wspólnego pełnienia władzy w ramach tandemu prezydent/wiceprezydent osób, wywodzących się z niegdyś skonfliktowanych grup etnicznych.

Najbardziej rozbudowaną instytucją *power-sharing* w Kenii jest struktura administracyjno-terytorialna państwa. Choć nie ma ona charakteru federalnego, tzw. *majimbo*, pożądanego przez część elit politycznych Kenii, to jest jednak najbardziej oczekiwanym rezultatem reform politycznych wdrożonych po 2010 roku. W strukturze administracyjno-terytorialnej Kenii przeważają hrabstwa centrypetalne (27): 1) zamieszkałe przez wiele różnych grup etnicznych i 2) zamieszkałe przez „rozbite” na kilka hrabstw duże grupy etniczne i towarzyszące im mniejsze grupy; a także hrabstwa konsocjonalne (20), tzw. hrabstwa etniczne, tj. takie, w których większościowy udział w populacji i pozycję dominującą w polityce ma jedna grupa etniczna, której większość członków w nich zamieszkuje. W strukturze administracyjno-terytorialnej Kenii również zauważalne jest jednoczesne występowanie instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych, a zatem ich zazębianie się. W efekcie nie tylko system polityczny Kenii ma hybrydowy charakter, ale również jego niektóre instytucje typu *power-sharing*. Poprzez zmianę struktury administracyjno-terytorialnej ostatecznie zerwano w Kenii z anachronicznym systemem zarządzanych centralnie prowincji, nieodpowiadającym potrzebom lokalnej ludności, a zwłaszcza elit grup etnicznych, często tych najmniejszych, dotychczas niemających głosu w sprawach ich bezpośrednio dotyczących. Towarzysząca zmianie struktury administracyjno-terytorialnej decentralizacja rozwiązała bądź stopniowo rozwiązuje problemy, które były źródłem napięć etnicznych oraz patologii życia społeczno-politycznego w Kenii. 8 prowincji zastąpiono 47 hrabstwami wyposażonymi w szereg własnych praw i kompetencji i mających istotny stopień autonomii finansowej. „Rozbito” na kilka hrabstw największe grupy etniczne, przez co rozbudzona została rywalizacja wewnątrzetniczna. Małe grupy etniczne zyskały możliwość

realizacji swoich interesów na poziomie hrabstw poprzez uzyskanie reprezentacji w lokalnych organach władzy i, rzadziej, na poziomie części władzy centralnej – w Senacie. Natomiast największe grupy etniczne uczestniczą we władzy centralnej i rządzą w części hrabstw. Z jednej strony, wprowadzenie nowej struktury administracyjno-terytorialnej i decentralizacji przyniosło efekt stabilizujący sytuację polityczną w Kenii, ale z drugiej, na poziomie hrabstw nadal istnieją problemy stanowiące w ograniczonym stopniu zagrożenie dla stabilności politycznej, głównie w wymiarze lokalnym, takie jak:

- przeniesienie niektórych negatywnych zjawisk istniejących w kenijskiej polityce ze szczebla centralnego na szczebel lokalny;
- dalsze wykluczanie niektórych grup etnicznych w ramach hrabstw;
- rywalizacja między członkami władz hrabstw (zwłaszcza jeśli pochodzą oni z odmiennych grup etnicznych);
- konflikty między grupami etnicznymi zamieszkującymi hrabstwa (jednak nie o tak dużym nasileniu, jak miało to miejsce przed wprowadzeniem nowej struktury administracyjno-terytorialnej i decentralizacji).

Istotną rolę w hrabstwach odgrywają obecnie lokalne, nieformalne międzysegmentowe porozumienia typu *power-sharing* odnoszące się do składu ich władzy wykonawczej (komitetów wykonawczych). Podsumowując, specjalna struktura administracyjno-terytorialna wdrożona w Kenii w 2013 roku na podstawie konstytucji z 2010 roku w dużej mierze przyczynia się do łagodzenia napięć między grupami etnicznymi w Kenii i w konsekwencji do stabilizowania sytuacji politycznej w tym państwie.

Warto zwrócić uwagę na centrypetalną instytucję ponadregionalnych i ponadetnicznych partii politycznych w Kenii. Mają one formę sojuszy kilku grup etnicznych. Z jednej strony, kenijskie ugrupowania polityczne (partie polityczne i koalicje) utworzone przez duże grupy etniczne otworzyły się na mniejsze grupy etniczne, ale drugiej są zdominowane przez największe i najbardziej aktywne politycznie grupy etniczne. W Kenii zauważalny jest obecnie trend zmniejszania się liczby partii i jednoczesnej polaryzacji systemu partyjnego. Stopniowe rozszerzanie bazy członkowskiej partii, nawet mimo dominacji głównych grup etnicznych Kenii, może wpływać łagodząco na napięcia międzyetniczne. Niestety działalność ponadregionalnych i ponadetnicznych partii politycznych nie doprowadziła do ustanowienia rywalizacji opartej na programach politycznych jako przeciwwagi dla rywalizacji o charakterze etnicznym, która wciąż jest główną formą mobilizacji elektoratu. Ponadregionalne i ponadetniczne ugrupowania

polityczne nadal są przede wszystkim zapleczem politycznym dla swoich liderów w wyborach prezydenckich. Choć w wyborach prezydenckich i parlamentarnych, które odbyły się w latach 2013 i 2017 poziom przemocy międzyetnicznej był niższy niż w wyborach, które miały miejsce wcześniej, nie sposób stwierdzić z pewnością, że mamy do czynienia z długofalowym trendem. Niemniej jednak wymóg tworzenia i funkcjonowania w Kenii ponadregionalnych i ponadetnicznych ugrupowań politycznych wpływa na wzrost międzyetnicznej współpracy politycznej w okresie przedwyborczym i powyborczym, w tym, niekiedy, na polityczne zbliżenie grup etnicznych, które kiedyś były wobec siebie wrogie, co dobrze rokuje stabilizacji sytuacji politycznej w Kenii.

Dodatkową instytucją centrypetalną obecną w systemie politycznym Kenii jest tzw. *vote pooling*. Instytucja ta ma dość ograniczony charakter, bowiem w przypadku Kenii członkowie parlamentu oraz zgromadzeń hrabstw wyłaniani są w wyborach powszechnych w wyniku zastosowania ordynacji większości względnej. Niewielka część składu legislatury, reprezentująca tzw. grupy szczególnego interesu (w tym, co jest szczególnie ważne z perspektywy *power-sharing*, marginalizowane grupy etniczne), pochodzi z nominacji proporcjonalnej. Instytucja *vote pooling* osłabia w bardzo ograniczonym zakresie negatywne skutki ordynacji większościowej, dając grupom szczególnego interesu możliwość posiadania reprezentacji politycznej. Co istotniejsze, *vote pooling* polega na umieszczaniu na listach wyborczych nazwisk kandydatów wywodzących się z różnych grup etnicznych, co w połączeniu z instytucją ponadetnicznych i ponadregionalnych partii politycznych, przyczynia się do tworzenia wieloetnicznej izby niższej parlamentu, Zgromadzenia Narodowego. W rezultacie w jakiejś mierze instytucja ta, jako uzupełniające instytucję ponadregionalnych i ponadetnicznych partii politycznych, może przyczyniać się do stabilizowania sytuacji politycznej w Kenii.

Z kolei konsocjonalna instytucja autonomii segmentów funkcjonuje w Kenii jedynie w wymiarze kulturowym. Grupy etniczne mają zagwarantowaną swobodę posługiwania się językami rodzimymi, mogą także tworzyć organizacje o charakterze kulturalnym, medialnym i sportowym i w nich uczestniczyć. Kenijscy muzułmanie posiadają zaś własne sądownictwo o ograniczonej właściwości. Autonomia kulturowa przyczynia się do zmniejszania międzysegmentowych napięć dzięki uznawaniu i gwarantowaniu odrębności kulturowej segmentów, w tym stworzenia możliwości nieskrępowanego rozwoju i ekspresji różnych kultur. Jednocześnie autonomia segmentów w Kenii ma – poprzez brak wymiaru terytorialnego – na tyle zawężony charakter, że nie stanowi poważniejszego zagrożenia dla spójności terytorialnej tego państwa. Zarazem jednak należy zauważyć, że autonomia kulturowa utrwala różnice kulturowe

między składającymi się na kenijskie społeczeństwo segmentami etnicznymi i religijnymi, co może powodować, że proces budowania jedności narodowej w Kenii będzie długotrwały.

Proporcjonalność w wymiarze konsocjonalnym obecna jest w Kenii w bardzo ograniczonym, deklaratywnym zakresie, na płaszczyźnie zatrudniania członków grup etnicznych w instytucjach publicznych. W instytucjach tych nadal istnieje nadreprezentacja członków głównych grup etnicznych, w tym zwłaszcza Kikuju, w stosunku do procentowego ich udziału w populacji całego państwa. Proporcjonalność w zatrudnianiu członków grup etnicznych w instytucjach publicznych należy zatem uznać za ideał, do osiągnięcia którego prowadzi jeszcze daleka droga. Ten stan rzeczy może stać się jednym z czynników zapalnych w relacjach międzyetnicznych. Natomiast przyszłe osiągnięcie realnej proporcjonalności w omawianym wymiarze mogłoby przyczynić się do stabilizacji relacji międzyetnicznych. W Kenii funkcjonuje również proporcjonalność w zatrudnianiu członków grup etnicznych w organach bezpieczeństwa. Dzięki realizacji tego wymogu, kadry organów bezpieczeństwa składają się z przedstawicieli różnych grup etnicznych, co odzwierciedla wieloetniczność kenijskiego społeczeństwa i może obniżać występowanie napięć w relacjach między grupami etnicznymi.

Kolejną z instytucji konsocjonalnych zidentyfikowanych w systemie politycznym Kenii jest gabinet „wielkiej koalicji”. Instytucja ta została powołana do życia na mocy porozumienia typu *power-sharing* między głównymi siłami politycznymi i zarazem grupami etnicznymi Kenii. Porozumienie to zostało zawarte w celu zakończenia konfliktu etnicznego, który trwał w latach 2007–2008. Gabinet „wielkiej koalicji” funkcjonował w latach 2008–2013. Choć współpraca w ramach wspólnego rządu rywalizujących ze sobą sił politycznych i grup etnicznych była niezwykle trudna, to jej głównym owocem stało się przyjęcie w 2010 roku nowej konstytucji, dzięki której w Kenii zostały implementowane lub utrwalone niektóre instytucje typu *power-sharing*. Na mocy tej konstytucji, wielosegmentowy gabinet typu konsocjonalnego, tworzony w latach 2008–2013 w dużej mierze przez koalicje partii segmentowych, został zastąpiony przez wielosegmentowy gabinet typu centrypetalnego. Zgodnie bowiem z centrypetalnym w swej treści art. 130 pkt. 2 konstytucji, władza wykonawcza w Kenii musi odzwierciedlać regionalną i etniczną różnorodność jej społeczeństwa. Niemniej jednak, obecnie gabinet tworzony jest przez jedną partię polityczną (Jubilee), która posiada ograniczony charakter wielosegmentowy. W skład rządu wchodzi za to m.in. przedstawiciele grup dotychczas marginalizowanych politycznie (w tym kenijscy Somalijczycy, Gabra, Masajowie, Turkana). Zwłaszcza wieloetniczność gabinetu może przyczynić się do realizacji ambicji politycznych części kenijskich grup etnicznych, również tych marginalizowanych, doprowadzając do łagodzenia napięć etnicznych w państwie. Niemniej

jednak, w gabinecie tworzonym w wyniku zastosowania wymogu centrypetalnego, nie ma pełnej reprezentacji głównych kenijskich sił politycznych. Choć zatem nie ma on charakteru gabinetu opartego o dalece inkluzywne wobec głównych sił politycznych i grup etnicznych porozumienie typu *power-sharing*, tak jak było to w przypadku konsocjonalnego gabinetu „wielkiej koalicji”, funkcjonującego w latach 2008-13, to jednak charakteryzuje się lepszą współpracą jego członków i w rezultacie jego działania są bardziej efektywne. Dopiero przyszłość pokaże jednak, czy gabinet działający w oparciu o wymóg centrypetalny jest wystarczający dla budowania międzyetnicznego porozumienia i jest w stanie przynieść długookresowy efekt stabilizujący sytuację polityczną w Kenii.

Weryfikacja przyjętych hipotez

1. Hipoteza nr 1 (główna): Implementacja w Kenii instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych, kształtujących hybrydowy system polityczny typu *power-sharing*, zaowocowała poprawą poziomu stabilności politycznej.

Prawdziwość tej hipotezy może być potwierdzona częściowo. Co prawda wdrożenie w Kenii hybrydowego systemu politycznego typu *power-sharing* przyniosło poprawę poziomu stabilności politycznej, ale poprawa ta nie jest w pełni satysfakcjonująca. Działalność instytucji centrypetalnych i konsocjonalnych w Kenii nie wyeliminowała całkowicie konfliktów międzyetnicznych.

Po 2010 roku, kiedy to formalnie wprowadzono w Kenii większość z analizowanych w rozprawie instytucji, nie wybuchły tak krwawe konflikty etniczne, jak te, które miały miejsce w latach 2007–2008 i wcześniej.

Obecnie głównym źródłem destabilizującym sytuację polityczną w Kenii jest działalność terrorystyczna islamskiej organizacji Al-Shabab. Jest ona wynikiem zaangażowania od 2015 roku sił zbrojnych Kenii w walkę przeciwko tej organizacji w Somalii, a następnie w akcje prewencyjne już na terytorium Kenii. W 2019 roku Kenia nadal, poprzez zainicjowaną przez Unię Afrykańską misję pokojową AMISOM, udziela pomocy Somalii w walce z Al-Shabab.

Główne przyczyny poprawy poziomu stabilności politycznej w Kenii w następstwie implementacji hybrydowego systemu politycznego typu *power-sharing* przedstawione zostały we wnioskach głównych. W tym miejscu część tych wniosków zostanie poszerzona.

Efekt stabilizujący sytuację polityczną w Kenii dała implementacja nowej struktury administracyjno-terytorialnej i decentralizacji. W ich wyniku największe grupy etniczne zostały podzielone w taki sposób, że obecnie w każdym przypadku zamieszkują w kilku hrabstwach; z kolei mniejsze grupy etniczne, dzięki dostępowi do instytucji władzy w hrabstwach, zdobyły wpływ na dotyczące ich sprawy, a niektóre marginalizowane wcześniej grupy zyskały wręcz „własne” hrabstwa etniczne. Poprzez instytucje władzy w hrabstwach ambicje polityczne mogą w jakiejś mierze realizować politycy, którzy nie odnieśli sukcesu na szczeblu centralnym. Dzięki decentralizacji można rozwiązywać napięcia na poziomie lokalnym i jednocześnie zapobiegać ich przeniesieniu na poziom centralny. Za sprawą regulacji prawnych odnoszących się do decentralizacji władzy w Kenii ustalono i zapewniono niezależne, stałe finansowanie nowych jednostek administracyjno-terytorialnych.

Z punktu widzenia stabilności politycznej korzyść przynosi również autonomia segmentów, która w Kenii ma wymiar kulturowy. Zapewnia ona wszystkim wspólnotom etnicznym możliwość uczestnictwa we własnej kulturze oraz ekspresji wszelkich jej form w języku własnej grupy etnicznej, w tym także poprzez media nadające w tych językach.

Wprowadzane stopniowo od 2010 roku instytucje *power-sharing* dzięki swojemu funkcjonowaniu ułatwiły zbliżenie elit politycznych Kenii, czego emanacją jest wspólna dla strony rządowej i opozycji inicjatywa Building Bridges Initiative – BBI, rozwijana w celu wypracowania wspólnego planu dalszych reform systemu politycznego i socjoekonomicznego Kenii.

Nie oznacza to, że w Kenii nie dochodzi już w ogóle do konfliktów nacechowanych przemocą etniczną. Ich skala jest jednak zdecydowanie mniejsza niż w latach 2007–2008 i wcześniej, a ponadto ograniczona czasowo. Konflikty etniczne mają najczęściej charakter lokalny i występują głównie w północnej Kenii między osiadłymi grupami etnicznymi a grupami etnicznymi pasterskimi. W poszukiwaniu najlepszych warunków do wypasu bydła pasterskie grupy etniczne przemieszczają się, naruszając prawa do ziemi i innych zasobów osiadłych grup etnicznych. Niektóre przypadki takich konfliktów zostały przywołane w rozprawie, na przykład te zaistniałe w relacjach między grupami: Borana i Gabra, Borana i Samburu, Borana i Turkana, Samburu i Turkana, Marakwet i Pokot, Pokot i Turkana, Orma i Pokomo. Od kilku lat obserwuje się natomiast złagodzenie napięć międzyetnicznych w dawnej prowincji Dolina Wielkiego Rowu oraz w interiorze Kenii, w dużej mierze dzięki łączeniu się grup etnicznych w wieloetniczne sojusze polityczne, nierzadko grup etnicznych wcześniej ze sobą skonfliktowanych, jak ma to miejsce zwłaszcza w przypadku grup Kikuju i Kalendzin, które wspólnie kontrolują najważniejszą ponadregionalną i ponadetniczną partię polityczną w Kenii. Dzięki partiom typu centrypetalnego

kenijski system partyjny coraz bardziej się konsoliduje i zbliża do modelu rywalizacji dwublokowej. Mała liczba ugrupowań politycznych, zwłaszcza mających (ukryty) charakter etniczny, zmniejsza ryzyko mobilizacji etnicznej grup i w efekcie łagodzi istniejące napięcia. Przedstawiciele mniejszych grup etnicznych, dzięki partiom ponadetnicznym oraz w pewnej mierze również dzięki instytucji *vote-pooling*, zyskali możliwość partycypacji w polityce państwa oraz piastowania różnych stanowisk. Z kolei kenijski gabinet, choć odbiega od konsocjonalnej reguły „wielkiej koalicji”, to, dzięki konieczności zastosowania konstytucyjnego wymogu, ma jednak charakter wieloetniczny, tzn. mają w nim, w różnym stopniu, swój udział przedstawiciele różnych grup etnicznych.

Po prowadzeniu konstytucji z 2010 roku, do chwili obecnej, jedynymi okresami, w których narastało natężenie przemocy etnicznej, były okresy okołowyborcze w latach 2013 i 2017. Zwłaszcza podczas kampanii wyborczej lub zaraz po ogłoszeniu wyników wyborów wzrastało napięcie, głównie pomiędzy zwolennikami poszczególnych sojuszy politycznych i członkami grup etnicznych, w tym głównie między Kikuju a Luo. Miało ono jednak charakter ograniczony. O wzroście poziomu stabilizacji politycznej świadczy też fakt, że zarówno po wyborach w 2013 roku, jak i w 2017 roku, protesty wyborcze rozwiązywane były na drodze sądowej. Dzięki zaś wprowadzeniu nowej struktury administracyjno-terytorialnej i decentralizacji przegrani politycy zyskali możliwość realizacji ambicji politycznych w organach władz hrabstw lub Senacie.

Choć w Kenii nadal istnieją okresowe problemy w relacjach międzyetnicznych, to należy zwrócić uwagę na relatywnie krótki okres funkcjonowania instytucji *power-sharing* w Kenii. Należy w tym kontekście również zauważyć, co podkreślane jest w piśmiennictwie, że instytucje te często nie przynoszą efektu stabilizacyjnego wówczas, gdy ich funkcjonowanie odbiega od założeń dotyczących ich zastosowania. Co więcej, instytucje mogą wówczas stwarzać nowe problemy lub zagrożenia dla stabilności politycznej państwa. I tak, w przypadku Kenii zwłaszcza wypaczenia związane z zastosowaniem wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich nie doprowadziły do ukształtowania się instytucji panetnicznego prezydenta. W warunkach kenijskich pretendenci do fotela prezydenta nie tyle bowiem starają się przedstawiać i realizować panetniczne programy wyborcze, ile raczej stosując klientelizm polityczny zdobywają głosy różnych grup etnicznych w różnych hrabstwach, by *de facto* instrumentalnie wypełnić konstytucyjny wymóg terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich. Z kolei decentralizacja w oparciu o nową strukturę administracyjno-terytorialną skutkowałą z początku powstaniem nowych międzyetnicznych napięć na szczeblu hrabstw i przeniesieniem części negatywnych aspektów polityki kenijskiej z poziomu centralnego na poziom polityki hrabstw.

Dopiero lokalne, nieformalne porozumienia typu *power-sharing* kładły z czasem kres tym napięciom. Warto również przypomnieć, że kenijskie ponadregionalne i ponadetniczne partie polityczne nie otwierają się na wszystkie grupy etniczne, każdorazowo będąc w swojej istocie sojuszami tylko kilku takich grup. Natomiast proporcjonalność w zatrudnianiu instytucjach publicznych nadal jest daleka od ideału, gdyż największe i najsilniejsze grupy etniczne w Kenii są w tych instytucjach nadreprezentowane w stosunku do swojego procentowego udziału w całej populacji państwa.

Ponadto na poprawę poziomu stabilności politycznej w Kenii wpływa wykazana w badaniach hybrydowość systemu politycznego typu *power-sharing*, a zatem zastosowanie w nim zarówno instytucji centrypetalnych, jak i konsocjonalnych. W badaniach wykazano, że występujące pojedynczo instytucje centrypetalne lub konsocjonalne w ramach systemu politycznego Kenii nie są wystarczające dla skutecznego ograniczania konfliktów etnicznych i osiągania wyższego poziomu stabilności politycznej. W konsekwencji, system polityczny typu *power-sharing*, ma w Kenii charakter hybrydowy i asymetryczny, tj. z przewagą instytucji centrypetalnych w stosunku do konsocjonalnych. Istotne znaczenie miała tu również specyfika kenijskiej wieloetniczności, na którą składają się takie elementy jak: terytorialne rozmieszczenie grup etnicznych, doświadczenie występowaniem konfliktów etnicznych w przeszłości, podział na uprzywilejowane oraz marginalizowane grupy etniczne w polityce i dostępie do zasobów ekonomicznych. W takich warunkach wysoce prawdopodobna była niemożliwość osiągnięcia stabilności politycznej dzięki funkcjonowaniu tylko jednej instytucji *power-sharing*.

Co więcej, przedstawione w rozprawie analizy wykazały, że w Kenii występuje obecnie wzajemne uzupełnianie się instytucji politycznych pochodzących z odmiennych modeli *power-sharing*. W większości przypadków zidentyfikowanych instytucji, uzupełnianie to polega na usprawnianiu funkcjonowania danej instytucji i niwelowaniu jej braków. Dla centrypetalnej instytucji terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich, takim uzupełnieniem jest wdrożony w 2013 roku wymóg kandydowania parami w wyborach prezydenckich, przy czym kandydat na wiceprezydenta musi pochodzić z odmiennej grupy etnicznej niż kandydat na prezydenta. W przypadku struktury administracyjno-terytorialnej, mającej w przeważającej mierze cechy centrypetalne, istotnym uzupełnieniem okazało się wprowadzenie konsocjonalnych hrabstw etnicznych. Wzajemne uzupełnianie się instytucji *power-sharing* dotyczy także instytucji pochodzących z tego samego modelu *power-sharing*. Takie zjawisko zaobserwowano między instytucjami centrypetalnymi: ponadregionalnymi i ponadetnicznymi partiami politycznymi,

wymogiem wielosegmentowego charakteru gabinetu, oraz wymogiem wielosegmentowych partyjnych list wyborczych.

Wnioski z przeprowadzonych analiz oraz przytoczone w rozprawie przykłady wskazują, że kenijskie instytucje centrypetalne i konsocjonalne nie pozostają ze sobą w sprzeczności, lecz są wobec siebie komplementarne, wspólnie przyczyniając się do budowania wyższego poziomu stabilności politycznej w Kenii.

2. Hipoteza nr 2: Wpływ na poprawę poziomu stabilności politycznej w Kenii miały również czynniki pozasystemowe.

Hipoteza ta została zweryfikowana pozytywnie. Czynniki pozasystemowe, niemające bezpośredniego związku z wprowadzeniem hybrydowego *power-sharing*, wpływają na poprawę poziomu stabilności politycznej w Kenii. Należy wskazać kilka takich czynników pozasystemowych. Pierwszym z nich była i wciąż jest tzw. polityka porządku (*the policy of order*). Złożył się na nią cały szereg rozmaitych, nagłaśnianych medialnie akcji prowadzonych przez wiele osobistości kenijskiego życia politycznego, społecznego i kulturalnego, a mających na celu walkę z nienawiścią oraz niedopuszczenie do powtórzenia się konfliktu etnicznego z lat 2007–2008.

Drugim czynnikiem jest propagowana przez władze Kenii retoryka jedności narodowej, która akcentuje znaczenie ponadsegmentowych wartości narodowych Kenii dla pielęgnowania pokoju i osiągania rozwoju. Propagowaniu retoryki jedności narodowej służy m.in. edukacja obywatelska. I tak na przykład, do kenijskich szkół wprowadzono aktywność polegającą na wyborze spośród uczniów prezydenta i wiceprezydenta szkoły. Funkcje te mają charakter wyłącznie honorowy, jednak kandydaci muszą prowadzić kampanię i przedstawiać swoje programy. Odbywa się również głosowanie. Znaczenie tych aktywności polega w dużej mierze na ich pokojowym przeprowadzeniu. Interesującym zjawiskiem jest dosłowne odwzorowywanie od strony formalnej nie tylko samych wyborów, ale także rozmaitych zachowań, również negatywnych, znanych ze świata politycznego.

Trzecim czynnikiem pozasystemowym są oskarżenia wysunięte przez Międzynarodowy Trybunał Karny w Hadze wobec czołowych polityków kenijskich – U. Kenyatty i W. Ruto, wywodzących się ze skonfliktowanych wcześniej grup etnicznych. Postawienie ich w stan oskarżenia przez MTK zostało wykorzystane przez ich środowiska polityczne do stworzenia sojuszu politycznego, który ostatecznie przybrał formę partii Jubilee. Przełożyło się to na wspólny start obu polityków w wyborach prezydenckich. Analogicznie, w przypadku opozycyjnego NASA (ODM), R. Odinga zawarł sojusz z byłym adversarzem K. Musyoką.

Czwartym czynnikiem pozasystemowym jest wciąż żywa w Kenii pamięć o krwawych wydarzeniach z lat 2007–2008, która do pewnego stopnia ogranicza mobilizację polityczną grup etnicznych.

Piąty czynnik to polepszające się do 2019 roku wskaźniki ekonomiczne w Kenii i napływ nowych inwestycji, zwłaszcza z Chin. Elementy te przed 2020 rokiem miały pewien wpływ na podnoszenie się poziomu życia ludności Kenii, w tym na rynek pracy i poziom płac w niektórych sektorach gospodarki. I tak na przykład, nastąpił skokowy wzrost PKB Kenii: z 69,16 mld USD w 2016 roku, poprzez 78,76 mld USD w 2017 roku, aż do 87,91 mld USD w 2018 roku. Mierzalnym wskaźnikiem poziomu życia ludności jest *Human Development Index* (HDI), który kształtował się na poziomie 0,585 w 2016 roku i wzrósł do poziomu 0,590 w 2017 i 2018 roku.

Szóstym czynnikiem pozasystemowym jest rozmieszczanie w potencjalnie niebezpiecznych miejscach Kenii sił bezpieczeństwa w celu zapobiegania możliwym konfliktom już u ich źródła bądź niepozwalania na ich eskalację.

Siódmy czynnik pozasystemowy to wspomniana inicjatywa BBI, która doprowadziła do debaty między rządem a opozycją dotyczącej kolejnych zmian systemu politycznego i socjoekonomicznego w Kenii, a tym samym do (ograniczonej) współpracy zwaśnionych polityków, zwłaszcza zaś U. Kenyatty i R. Odingi.

Ósmym czynnikiem jest pojawienie się nowego zagrożenia dla kenijskiego społeczeństwa w postaci działalności terrorystycznej islamskiej organizacja Al-Shabab. Walka przeciwko Al-Shabab jest jednocześnie istotnym czynnikiem jednoczącym elity polityczne grup etnicznych w Kenii.

3. Hipoteza nr 3: Mimo przeobrażeń systemu politycznego, rywalizacja polityczna w Kenii oparta jest w dalszym ciągu na partykularyzmach etnicznych i polityzacji etniczności.

W badaniach hipoteza ta została zweryfikowana pozytywnie. Wprowadzenie instytucji power-sharing, w tym zwłaszcza centrypetalnych, może w dłuższym okresie przynieść efekt w postaci stopniowego zastępowania w warunkach wieloetniczności rywalizacji opartej na wykorzystywaniu etniczności rywalizacją programową, której podstawą są propozycje przeobrażeń zwłaszcza sytuacji materialnej i społecznej obywateli oraz sytuacji politycznej w państwie. Analiza sytuacji politycznej w Kenii po 2010 nie wykazała jednak rozwoju takiego trendu. Przeciwnie – potwierdziła, że rywalizacja polityczna oparta jest w dalszym ciągu na partykularyzmach etnicznych i polityzacji etniczności, które nie pomagają w realizacji głównego

celu *power-sharing*, a więc osiągnięciu trwałej stabilizacji politycznej w warunkach wielosegmentowości.

Co więcej, przeprowadzone badania wykazały, że kenijscy politycy wpasowują instytucje hybrydowego *power-sharing* w tradycyjne realia rywalizacji politycznej. Najbardziej jest to widoczne w przypadku realizacji wymogu terytorialnego rozłożenia głosów w wyborach prezydenckich oraz w działalności formalnie ponadregionalnych i ponadetnicznych ugrupowań politycznych w okresach kampanii wyborczych. W pierwszym przypadku kandydaci w celu zdobycia jak największej liczby głosów polegają na grupach etnicznych, z których się wywodzą oraz stosują klientelizm etniczny wobec członków mniejszych grup etnicznych, zwłaszcza należących do sojuszków politycznych będących ich zapleczem politycznym. Kandydaci m.in. kupują głosy, obiecują stanowiska w instytucjach publicznych oraz eksploatują stereotypy i różnice etniczne.

Podobnie rzecz wygląda w drugim przypadku – ponadregionalne i ponadetniczne ugrupowania polityczne działają przede wszystkim w interesie grup, które reprezentują (np. przy obsadzie stanowisk w gabinecie i instytucjach publicznych) i które stanowią podstawę ich elektoratu. Elektorat ten jest silnie mobilizowany w okresie przedwyborczym w oparciu o więzy etniczne i obietnice powyborczych korzyści. Ugrupowania polityczne koncentrują swoją uwagę i działania w okresie przedwyborczym głównie na tym elektoracie. Ponadto dominujące w ugrupowaniu politycznym grupy etniczne prowadzą klientelizm etniczny w stosunku do elit mniejszych grup, wchodzących w jego skład. Programy wyborcze ugrupowań są bez znaczenia. Analizując mapy wyborcze zarówno kolejnych wyborów parlamentarnych, jak i prezydenckich, zauważalne jest permanentne głosowanie na tę samą osobę lub ugrupowanie przez członków poszczególnych grup etnicznych zamieszkujących dane regiony Kenii.